

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗЛОЧИНЦІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ УСВІДОМЛЕННЯ ВИНИ

Як відомо емоційний компонент є елементом будь-якого свідомо-вольового діяння людини, у тому числі і злочинного акту. Розгляд емоційної сторони скоєного діяння дозволяє більш глибоко зрозуміти мотиви цього діяння, спрямованість наміру, причини небалості й таким шляхом більш глибоко з'ясувати характер вини особистості в даному злочині. У статті приведений аналіз особливостей емоційного інтелекту злочинців з різним рівнем усвідомлення вини.

Как известно эмоциональный компонент является элементом любого сознательно волевого деяния человека, в том числе и преступного акта. Рассмотрение эмоциональной стороны совершенного деяния позволяет более глубоко понять мотивы этого деяния, направленность намерения, причины небрежности, и таким путем более глубоко выяснит характер вины в данном преступлении. В статье проанализированы особенности эмоционального интеллекта преступников с разным уровнем осознания вины.

The emotional component is an element of any meaningfully strong-willed act of the person, including criminal act. Consideration of the emotional side of the perfect act allows to understand more deeply its motives, an orientation of intention, the reason of negligence, and in such way to find out character of fault in the given crime more deeply. In article features of emotional intelligence of criminals with a different level of comprehension of fault are analysed.

Постанова проблеми. Соціальна та економічна кризи спровокували зростання злочинності. Напружена, нестійка соціальна - економічна обстановка, яка склалася в даний час в Україні, зумовлює зростання різних відхилень в особистісному розвитку і поведінці людей. Злочинність має свої специфічні особливості, що дозволяє розглядати її як самостійний об'єкт психологічного вивчення. Злочинність - соціальне зумовлене, історично мінливе, порівняно масове та кримінологічне явище, що проявляє себе в системі кримінально-карних діянь на певній території за певний період часу, а також осіб, які їх вчинили [4, с. 240]. Характерною рисою злочинності стають насильство і жорстокість, спостерігається підвищення кримінальної активності злочинів, зростає кількість злочинів, скоєних на ґрунті пияцтва та наркоманії. Кримінолог Н. Кузнецова, яка є представником соціально-психологічного напрямку, визначає, що причини злочинності мають соціально-психологічний зміст. Причинами злочинності вона вважає систему негативних соціально-психологічних явищ, що пов'язані із суперечностями суспільства й держави і породжують злочинність. Іншими словами, причини злочинів і злочинності полягають у соціально негативних суперечностях психології суспільства, спільноти, окремого громадянина [3, с. 78]. Однією з найважливіших задач є профілактика злочинної поведінки серед злочинців та ефективна і адекватна ресоціалізація злочинців, які вже скоїли

злочин. Першим та основним етапом процесу ресоціалізації злочинця, на думку провідних науковців (Л.І. Беляєва, Ю.А. Дмитрієв, Б.Б. Казак, В.І. Кривуша, О.В. Піщенко, Л.О. Шевченко та інші), є усвідомлення ним своєї вини та його щире каяття, що полегшує подальший виховний процес у спеціальних установах.[2, с.179-181].

Як відомо, кожен свідомий акт взаємодії людини із зовнішнім світом є одночасно інтелектуальним, емоційним і вольовим процесом [1]. Тобто, діяльність і поведінка людини в цілому включає не тільки вольові, але й пізнавальні та емоційні процеси, без яких неможлива ні постановка мети, ні здійснення самої діяльності. Емоції є елементами психічного віддзеркалення станів особистості. Тільки через емоції, відчуття, афекти і пристрасті набувають психічну реальність потреби та інтереси людини. Погляди особистості та характер ставлення до інших людей стають її особистим переконанням також лише тоді, коли набувають емоційного забарвлення, тобто коли вони є не тільки зрозумілими, але й пережитими. Отже, емоційний компонент є елементом будь-якого свідомо-вольового діяння людини, у тому числі і злочинного акту [1]. На нашу думку, ступень усвідомлення вини пов'язана з різними психологічними чинниками, що відбивають емоційну сферу особистості, одним з яких є емоційний інтелект. Згідно авторів теорії емоційного інтелекту Дж.Мейера, П.Селовея, Д.Корузо, емоційний інтелект - це група ментальних здібностей, які сприяють усвідо-

мленню і розумінню власних емоцій і емоцій інших людей [5; 6]. Д.Гоулмен трактує емоційний інтелект як поєднання когнітивних здібностей та особистісних характеристик [6]. Д.В.Люсін визначає емоційний інтелект як здатність до розуміння власних та чужих емоцій і управління ними [5].

Основний матеріал та результати дослідження. У дослідженні особливостей емоційного інтелекту злочинців приймали участь 100 злочинців, які відбувають покарання в Харківській зоні № 43. На підставі результатів анкети, розробленою нами для визначення рівня усвідомлення вини, всіх злочинців було поділено на 2 групи залежно від рівня усвідомлення ними вини: першу групу склали злочинці в кількості 50 осіб з високим рівнем усвідомлення вини (практично повністю усвідомлюють вину); в другу групу увійшло 50 злочинців з низьким рівнем усвідомлення вини (практично відсутнє усвідомлення вини). Для діагностики емоційного інтелекту був використан «Опитувальник емоційного інтелекту» (Люсіна). Результати особливостей емоційного інтелекту злочинців з різним рівнем усвідомлення вини відображено в таблиці 1.

З даних представлених в таблиці 1, нами були встановлені значущі відмінності за такими шкалами як: «Управління чужими емоціями» показник у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини склав (7,74±1,54), у злочинців з низьким рівнем усвідомлення вини – (6,84±1,96), виявлені значущі відмінності: $t=2,55$; $p \leq 0,05$. Показник в

першій групі достовірно вищий, що відображає значущість для них цієї складової у порівнянні з другою групою. Тобто вони здатні викликати у людей ті або інші емоції, знижувати інтенсивність небажаних емоцій. В поведінці цієї категорії злочинців простежується схильність до маніпулювання людьми.

«Управління власними емоціями» у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини показник складає (5,74±1,14), у злочинців з низьким рівнем усвідомлення вини – (4,60±2,02), виявлені значущі відмінності: $t=3,47$; $p \leq 0,001$. Управління власними емоціями більш властиво злочинцям з високим рівнем усвідомлення вини. Отже, в них є здатність і потреба управляти своїми емоціями, викликати і підтримувати бажані емоції і тримати під контролем небажані.

«Міжособистісний емоційний інтелект» у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини показник в діапазоні (17,24±3,66), у злочинців з низьким рівнем усвідомлення вини – (15,2±3,90), виявлені значущі відмінності: $t=2,69$; $p \leq 0,05$. Ми бачимо, що міжособистісний емоційний інтелект більш розвинений у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини. Це свідчить, що вони здатні розуміти емоційний стан людини на основі зовнішніх проявів емоцій (міміка, жестикуляція, звучання голосу), або інтуїтивно. Чуйні до внутрішніх станів інших людей, внаслідок чого можуть підлаштовуватись під настрій, поведінку людей. Також здатні викликати у інших різні емоції та контролювати їх.

Таблиця 1

Показники емоційного інтелекту злочинців з різним рівнем усвідомлення вини (M±m)

Шкали	Групи		t	P
	Високий рівень усвідомлення вини	Низький рівень усвідомлення вини		
Розуміння чужих емоцій	9,3±2,27	8,44±2,75	1,7	0,01
Управління чужими емоціями	7,74±1,54	6,84±1,96	2,55	0,05
Розуміння власних емоцій	6,68±2,09	7,36±2,01	1,65	-
Управління власними емоціями	5,74±1,14	4,60±2,02	3,47	0,001
Контроль експресії	4,18±1,57	3,68±1,95	1,4	-
Міжособистісний емоційний інтелект	17,24±3,66	15,2±3,90	2,69	0,05
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект	17,22±4,26	15,02±4,90	2,39	0,05
Здатність до розуміння власних і чужих емоцій	16,04±3,93	15,92±3,65	0,15	-
Здатність до управління власних і чужих емоцій	17,92±3,58	15,86±4,63	2,48	0,05
Загальний показник емоційного інтелекту	33,98±6,96	29,78±9,18	2,57	0,05

Питання психології

«Внутрішньоособистісний емоційний інтелект» у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини показник складає $(17,22 \pm 4,26)$, з низьким - $(15,02 \pm 4,90)$, відмічені значущі відмінності: $t=2,39$; $p \leq 0,05$, причому у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини показник значно переважає. Це говорить про те, що ця категорія злочинців розуміє власні емоції, вони здатні усвідомити, розпізнати та ідентифікувати їх. Їм властиво управляти власними емоціями, тобто вони можуть підтримувати бажані емоції та контролювати зовнішні прояви небажаних.

«Здатність до управління власних і чужих емоцій» у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини показник складає $(17,92 \pm 3,58)$, з низьким рівнем усвідомлення вини - $(15,86 \pm 4,63)$, відмічені значущі відмінності: $t=2,48$; $p \leq 0,05$. Показник в групі злочинців з високим рівнем усвідомлення вини значно вище. Тобто вони більш здатні управляти власними емоціями і емоціями незнайомих людей.

«Загальний показник емоційного інтелекту» показник у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини склав $(33,98 \pm 6,96)$, у злочинців з низьким рівнем усвідомлення вини - $(29,78 \pm 9,18)$, відмічені значущі відмінності: $t=2,57$; $p \leq 0,05$. Причому показник в першій групі вірогідно вищий. Це свідчить, що емоційний інтелект більш розвинений у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини. Отже їм притаманні здібності до розуміння своїх і чужих емоцій і управління ними. Вони можуть розпізнати емоцію, тобто встановити сам факт наявності емоційного переживання у себе або у іншої людини, ідентифікувати емоцію. Розуміють причини, що викликали цю емоцію і наслідки, до яких вона приведе.

Відмітимо, що за шкалою «Розуміння чужих емоцій» показник у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини склав $(9,3 \pm 2,27)$, у злочинців з низьким рівнем усвідомлення вини - $(8,44 \pm 2,75)$, за даним показником відмічено тенденцію до значущих відмінностей: $t=1,7$; $p < 0,01$. Показник в першій групі вірогідно вище в порівнянні з другою групою. Це свідчить, що злочинці з високим рівнем усвідомлення

вини здатні краще розуміти емоційні стани людини на основі зовнішніх проявів емоцій.

Відносно таких шкал як: «розуміння власних емоцій», «контроль експресії» та «здатність до розуміння власних і чужих емоцій» у злочинців з різним рівнем усвідомлення вини значущих відмінностей встановлено не було.

Таким чином результати дослідження свідчать, що для злочинців з високим рівнем усвідомлення вини характерними є такі складові емоційного інтелекту як розуміння чужих емоцій та управління чужими емоціями. Це свідчить, що злочинці розуміють емоційні стани, настрої людини на основі зовнішніх проявів емоцій (міміка, жестикуляція, звучання голосу) або інтуїтивно. Чуйні до внутрішніх станів інших людей. Вони здатні викликати у людей потрібні їм емоції, тобто викликати і підтримувати бажані емоції і тримати під контролем небажані. Внаслідок чого в поведінці цієї категорії злочинців може простежуватись схильність до маніпулювання людьми. Отже, злочинці з високим рівнем усвідомлення вини більш схильні до розпізнавання і управління чужими емоціями, ніж своїми. Можна припустити, що через це вони можуть не контролювати свій емоційний стан та поведінку взагалі. Злочинцям з низьким рівнем усвідомлення більш притаманним є розуміння чужих емоцій та розуміння власних емоцій. Це свідчить про те, що злочинці можуть розуміти емоційні стани людей інтуїтивно, або по зовнішнім проявам. Чуйні до внутрішніх станів, настрою інших людей. Вони розуміють власні емоції, здатні усвідомити, розпізнати та ідентифікувати їх. Можна припустити, що злочинці розуміють причини поганого настрою, або негативних емоційних станів. Так як злочинцям з низьким рівнем усвідомлення вини характерна розвинутість цих складових емоційного інтелекту, то ми можемо зробити висновок, що їм більш властива здатність до розуміння власних і чужих емоцій. У злочинців з високим рівнем усвідомлення вини навпаки більш розвинена здатність до управління власними і чужими емоціями, ніж здатність до розуміння власних і чужих емоцій. Отже їм властива здатність управляти та контролювати власні

Питання психології

емоції і емоції незнайомих людей. Вони можуть викликати і підтримувати бажані емоції та тримати під контролем небажані.

Проаналізувавши важливіші складові емоційного інтелекту можна зробити висновок, що у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини розвинений як міжособистісний емоційний інтелект так і внутрішньо особистісний. Це свідчить, що вони здатні розуміти емоційний стан, можуть підлаштовуватись під настрій, поведінку людей, здатні викликати у інших різні емоції та контролювати їх. Також розуміють власні емоції, вони здатні усвідомити, розпізнати та ідентифікувати їх. Їм властиво управляти власними емоціями, тобто вони можуть підтримувати бажані емоції та контролювати зовнішні прояви небажаних. В цілому емоційний інтелект

більш розвинений у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини.

Також нами були дослідженні чинники емоційного інтелекту, які впливають на рівень усвідомлення вини злочинців. Отримані результати наведені на рисунку 1.

«Внутрішньоособистісний емоційний інтелект» у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини показник складає $(17,22 \pm 4,26)$, з низьким - $(15,02 \pm 4,90)$, відмічені значущі відмінності: $t=2,39$; $p \leq 0,05$, причому у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини показник значно переважає. Це говорить про те, що ця категорія злочинців розуміє власні емоції, вони здатні усвідомити, розпізнати та ідентифікувати їх. Їм властиво управляти власними емоціями, тобто вони можуть підтримувати бажані емоції та контролювати зовнішні прояви небажаних.

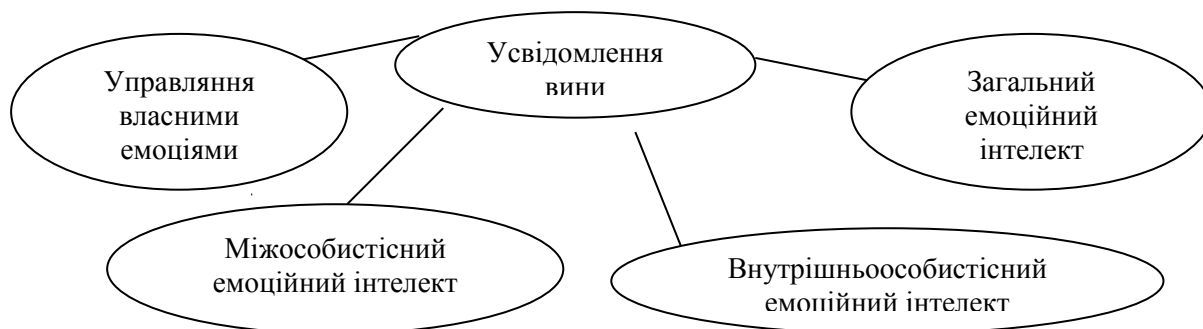

Рис.1. Взаємозв'язок складових емоційного інтелекту та усвідомлення вини злочинцями.

Як бачимо з результатів відображених на рисунку 1 виявлено прямий значущий зв'язок між рівнем усвідомлення вини та «Управлінням власними емоціями» ($r=0,300$; $p \leq 0,01$). Інакше кажучи, спостерігається тенденція наступного характеру: із зростанням здатності управляти своїми емоціями, викликати і підтримувати бажані емоції і тримати під контролем небажані зростає й рівень усвідомлення вини. За допомогою кореляційного аналізу нами були отримані результати, які вказують на позитивний зв'язок «Міжособистісного емоційного інтелекту» ($r=0,237$; $p \leq 0,01$) та рівня усвідомлення вини. Це свідчить про те, що чим більше у злочинців розвинені здатності до розуміння емоційних станів людини на основі зовнішніх проявів емоцій, чуйність до внутрішніх станів інших людей, тим вище їх рівень усвідомлення вини. Встановлено наявність помірного прямого взаємозв'язку між рівнем усвідомлення

вини та «Внутрішньоособистісним емоційним інтелектом» ($r=0,201$; $p \leq 0,05$). Можна стверджувати, що чим більше злочинці розуміють, усвідомлюють, розпізнають власні емоції та здатні управляти ними, тим більше рівень усвідомлення своєї вини. Виявлено наявність помірного позитивного зв'язку, що відповідає рівню статистичної значимості ($r=0,246$; $p \leq 0,01$) між рівнем усвідомлення вини та «Загальним емоційним інтелектом». Тобто спостерігається наступна тенденція: із зростанням здібності розуміти, передбачати та співчувати емоційним проявам інших людей у певних ситуаціях та усвідомлювати вираз власних почуттів та їх відповідність нормам та цінностям суспільства зростає й рівень усвідомлення вини. Отже в цілому чим вище рівень загального емоційного інтелекту, тим вище рівень усвідомлення

Питання психології

вини злочинцями щодо скоєного злочину, та навпаки.

В цілому отримані результати дослідження свідчать, що злочинцям з високим рівнем усвідомлення вини властиво розуміти емоційні стани, настрої людей на основі зовнішніх проявів емоцій або інтуїтивно, чуйні до внутрішніх станів інших людей, схильні до маніпулювання людьми, бо здатні викликати і підтримувати бажані емоції у інших і тримати під контролем небажані. Також у злочинців більш розвинена здатність до управління власними і чужими емоціями, розвинений як

міжособистісний емоційний інтелект так і внутрішньо особистісний. А злочинцям з низьким рівнем усвідомлення більш характерно розуміти власні емоції, здатні усвідомити, розпізнати та ідентифікувати їх, а також розуміти значення чужих емоцій. В цілому емоційний інтелект більш розвинений у злочинців з високим рівнем усвідомлення вини. Чинниками усвідомлення вини злочинцями виступає розвинений емоційний інтелект (насамперед міжособистісний емоційний інтелект, внутрішньоособистісний емоційний інтелект та управління власними емоціями).

Література

1. Гилязев Ф.Г. Социально-психологические и уголовно-правовые черты вины / Ф.Г. Гилязев., М: Просвещение, 1979. - 63с.
2. Греса Н. В. Соціально-психологічні чинники ре соціалізації неповнолітніх правопорушників / Н. В. Греса // Девіантна поведінка неповнолітніх: проблеми, пошуки, рішення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. – с. 179-181.
3. Кудрявцева В. Н. Криминология / Под ред. В. Н. Кудрявцева, В. К. Эминова. — М., 1995. 360 с.
4. Кузнецовой Н. Ф. Криминология : Учебник / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, В. В. Лунеева. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Волтерс Клувер, 2004. — 640 с.
5. Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: теория, измерения, исследования / Под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. - М.: ИП РАН, 2004. - С. 29-36.
6. Соловьева О.В. Обратная связь в межличностном общении / О.В. Соловьева. - М.: Изд-во МГУ, 1992-112с.